

BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE

Nedjelja, 29. rujna 2024.

58. Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija

***Umjetna inteligencija i mudrost srca.
Prema potpuno ljudskoj komunikaciji***

U skladu s odlukom Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija održava se u našim biskupijama svake godine u posljednju nedjelju mjeseca rujna. Tako će taj dan, koji se ove 2024. godine održava 58. put, u skladu s tom odlukom, u našim župama biti obilježen 29. rujna.

Izdaje:

Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine

Uređuje:

Vijeće za sredstva društvenog priopćivanja BK BiH

Tehnička priprema:

Katolička tiskovna agencija - www.ktabkbih.net

Tisak:

Bombay print

58. Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija

Sarajevo 2024.

Predgovor

Već 58 godina zaredom rimski biskupi se, u povodu Svjetskoga dana sredstava društvenih komunikacija, posebnom porukom obraćaju cijeloj Katoličkoj Crkvi, kao i svakom njezinu članu ponaosob, ali i cijelomu svijetu, posebice vlasnicima, urednicima i svim djelatnicima u tom važnom području života suvremenoga svijeta. Naravno, obraćaju se također jednako i korisnicima njihovih poruka, ideja i informacija. I svake godine ta je poruka posvećena nekoj novoj temi, koja u prethodnom razdoblju nije bila sadržaj papinskih poruka. Tako je i ove godine učinio papa Franjo.

U skladu s odlukom Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija održava se u našim biskupijama svake godine u posljednju nedjelju mjeseca rujna. Tako će taj dan, koji se ove 2024. godine održava 58. put, u skladu s tom odlukom, u našim župama biti obilježen 29. rujna.

Kroz prošlih deset godina ustalio se običaj, da predsjednik Vijeća za sredstva društvenih komunikacija BK BiH, u dogovoru s nadležnim biskupom i župnikom, na taj dan predvodi slavlje Svete Mise u jednoj od naših župnih zajednica. Svake godine u drugoj biskupiji i drugoj župi. Započelo je Svetom Misom u Mostaru 2014. godine, te nastavljeno u Sarajevu, Banjoj Luci, Tomislavgradu, Žepču, Drvaru, Potocima kod Mostara, Tolisi, Bihaću i Trebinju. I nastavljajući tu lijepu tradiciju, ove godine će to, ako Bog da, biti u Prozoru, gdje ćemo još jednom uputiti zajedničku molitvu Gospodinu Bogu za izgradnju zdravoga zajedništva među ljudima.

U povodu 58. svjetskog dana sredstava društvenih komunikacija papa Franjo se ove godine obratio cijeloj svjetskoj javnosti porukom, koju je posvetio pojavi i ulozi

umjetne inteligencije i naslovio ju: „Umjetna inteligencija i mudrost srca. Prema uistinu ljudskoj komunikaciji“.

Odabir ove važne teme Papa je objasnio riječima: „Razvoj sustavâ takozvane umjetne inteligencije, o čemu sam već razmišljao u nedavnoj Poruci za Svjetski dan mira, radikalno mijenja također informacije i komunikaciju, a time i neke od temelja građanskog suživota. To je promjena koja zahvaća sve, a ne samo one koji se time profesionalno bave. Ubrzano širenje izvanrednih izuma, čije je funkcioniranje i čije su mogućnosti većini nas nedokučive, začuđenost koja se kreće od oduševljenosti pa do nesnalaženja, i neizbježno nas suočava s temeljnim pitanjima: što je, dakle, čovjek, koja je njegova specifičnost i kakva će biti budućnost ove naše vrste *homo sapiensa* u eri umjetne inteligencije. Kako ostati u potpunosti ljudi i kako prema dobrom usmjeravati aktualne promjene na području kulture?“.

Budući da su novinari najvažniji čimbenik u tom važnom području suvremenoga načina života i kulture, neka bude ponovljeno također ove godine, da se izborom datuma objave papine poruke nastavlja praksa, da ona bude objavljena 24. siječnja, na blagdan svetoga Franje Saleškoga, ženevskoga biskupa (umro 1622.) i crkvenoga naučitelja (1877.), koji je zaštitnik novinara (od 1923.).

U skladu s osnovnom Papinom nakanom, po zagovoru svetoga Franje Saleškoga, preporučujemo u Božji blagoslov živote i plemenita nastojanja svih djelatnika u sredstvima društvenih komunikacija da, promičući dostojanstvo i prava ljudske osobe, istinu i opće dobro, dadnu svoj doprinos za izgradnju i učvršćenje stvarnoga zajedništva, mira i sloge među ljudima.

Sarajevo, 22. kolovoza 2024.

Nadbiskup Tomo Vukšić

Predsjednik Vijeća BK BiH za sredstva društvenih komunikacija

Poruka pape Franje za 58. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije [12. svibnja 2024.]

Umjetna inteligencija i mudrost srca. Prema uistinu ljudskoj komunikaciji

Draga braćo i sestre!

Razvoj sustavâ takozvane *umjetne inteligencije*, o čemu sam već razmišljao u nedavnoj Poruci za Svjetski dan mira, radikalno mijenja također informacije i komunikaciju, a time i neke od temelja građanskog suživota. To je promjena koja zahvaća sve, a ne samo one koji se time profesionalno bave. Ubrzano širenje izvanrednih izuma, čije je funkcioniranje i čije su mogućnosti većini nas nedokučive, začuđenost koja se kreće od oduševljenosti pa do nesnalaženja, i neizbježno nas suočava s temeljnim pitanjima: što je, dakle, čovjek, koja je njegova specifičnost i kakva će biti budućnost ove naše vrste *homo sapiensa* u eri umjetne inteligencije. Kako ostati u potpunosti ljudi i kako prema dobrom usmjeravati aktualne promjene na području kulture?

Početi od srca

Valja, ponajprije, raščistiti s katastrofičnim tumačenjima i njihovim paralizirajućim učincima. Romano Guardini, promišljajući još prije stotinu godina o tehnologiji i čovjeku, poziva da se ne zauzima krut stav protiv »novog« u nastojanju da se »sačuva jedan lijepi svijet (...) koji je osuđen na nestajanje«. Istodobno, međutim, usrdno i proročki upozorava: „Naše je mjesto u nastajanju. Moramo se u to uključiti, svaki na svome mjestu (...), prijanjajući iskreno uz to, ali pritom

nepokolebljivo zadržati osjetljivost za sve što je u njemu destruktivno i neljudsko“, te je zaključio: „Radi se uistinu o pitanjima tehničke, znanstvene i političke naravi, međutim ne može ih riješiti nitko drugi doli sâm čovjek. Mora se oblikovati novi model ljudskosti koji će biti prožet dubokom duhovnošću, novom slobodom i nutrinom“¹.

U ovoj epohi, koja se izlaže riziku da bude bogata tehnologijom i siromašna ljudskošću, naše promišljanje jednostavno mora započeti od ljudskog srca². Samo usvajajući duhovan način gledanja, samo ako ponovno steknemo mudrost srca, možemo proniknuti i tumačiti tu novost koju sa sobom nosi naše doba i otkriti put do istinski ljudske komunikacije. Srce, biblijski shvaćeno kao sjedište slobode i najvažnijih životnih odluka u životu, simbol je cjelovitosti, jedinstva, ali priziva također osjećaje, želje, snove, ali prije svega srce je unutarnje mjesto susreta s Bogom. Mudrost srca je stoga ona krepost koja nam omogućuje da povežemo cjelinu i dijelove, odluke i njihove posljedice, prednosti i slabosti, prošlost i budućnost, ono *ja* i ono *mi*.

Tu mudrost srca nalaze oni koji je traže i koji je ljube; ona pretječe sve koji je žude i traži sebi dostojne (usp. Mudr 6,12-16). Ona je kod onih koji slušaju savjete (usp. Izr 13,10), koji su poučljiva i pronicava srca (usp. 1 Kr 3,9). Ona je dar Duha Svetoga koji daje gledati stvari Božjim očima, shvatiti povezanosti, situacije, događaje i otkriti njihov smisao. Bez te mudrosti život postaje

¹ *Lettere dal lago di Como (Pisma s jezera Como)*, Brescia 52022., 95-97.

² U kontinuitetu s porukama za prethodne svjetske dane društvenih komunikacija, posvećenih sljedećim vidovima: *Susretati osobe ondje gdje jesu i kakve jesu* (2021.); *Slušati uhom srca* (2022.); *Govoriti srcem* (2023.).

bezukusan, jer upravo mudrost (*sapientia*) – izraz čiji je korijen na latinskom (*sapere*) povezan s okusom (*sapor*) – daje okus životu.

Prilika i prijetnja

Tu mudrost ne možemo očekivati od strojeva. Iako je termin *umjetna inteligencija* sada zamijenjen adekvatnijim pojmom koji se koristi u znanstvenoj literaturi, a glasi strojno učenje (*machine learning*), uporaba riječi *inteligencija* dovodi u zabludu. Strojevi zasigurno imaju nemjerljivo veću sposobnost od ljudi u pohrani podataka i međusobnom povezivanju, ali na ljudima je, i samo na njima, da odgonetnu njihov smisao. Dakle, ne radi se o tome da se od strojeva traži da bi trebali izgledati kao ljudi. Radi se o tome da se čovjek probudi iz stanja hipnoze, u koju zapada zbog delirija svemoći, smatrajući se potpuno autonomnim i autoreferencijalnim subjektom, koji je lišen svih socijalnih veza i zaboravio je svoju kreaturalnost.

Čovjek, u stvari, oduvijek doživljava da sâm sebi nije dostatan i na sve moguće načine pokušava prevladati svoju ranjivost. Od najranijih pretpovijesnih artefakata, koje koristi kao produžetke svojih ruku, pa preko medija koje koristi kao govorna pomagala, danas smo stigli do najsofisticiranijih strojeva koji mu služe kao pomoć prigodom razmišljanja. No, svaka od tih stvarnosti može biti kontaminirana iskonskom napašću da se postane kao Bog bez Boga (usp. Post 3), željom da se vlastitim silama pribavi ono što, naprotiv, treba prihvatiti kao Božji dar i živjeti u odnosu s drugima.

Ovisno o tome prema čemu mu je srce usmjereno, sve u čovjekovim rukama postaje prilika ili prijetnja. Sâmo njegovo tijelo, stvoreno da bude mjesto komunikacije i zajedništva, može postati sredstvo agresije. Jednako tako,

svako tehničko proširenje ljudskih sposobnosti može biti sredstvo služenja u ljubavi ili neprijateljske dominacije. Sustavi umjetne inteligencije mogu pridonijeti procesu oslobađanja od neznanja i olakšati razmjenu informacija između različitih naroda i naraštaja. Mogu, primjerice, golemo bogatstvo znanja napisanog u prošlim stoljećima učiniti dostupnim i razumljivim ili pomoći ljudima da komuniciraju na njima nepoznatim jezicima. No, istodobno, mogu biti sredstva *kognitivnog onečišćenja*, preoblikovanja stvarnosti pomoću djelomice ili potpuno lažnih narativa u koje se vjeruje – i koji se šire – kao da su istiniti. Dovoljno je prisjetiti se samo problema dezinformiranja s kojim se godinama nosimo u obliku lažnih vijesti (*fake news*)³, a koji se danas koristi *deep fakeom*, odnosno kreiranjem i dijeljenjem slika koje djeluju savršeno uvjerljivo, ali su lažne (i meni se dogodilo da budem predmet toga) ili audioporuka koje koriste glas neke osobe govoreći stvari koje ta osoba nikada nije izrekla. Simulacija, na kojoj se temelje ti programi, može biti korisna na nekim određenim područjima, ali postaje izopačena tamo gdje iskrivljuje odnose s drugima i sa samom stvarnošću.

Već u prvom valu umjetne inteligencije, odnosno društvenih medija, shvatili smo njezinu dvoznačnost, izravno se osvjedočivši u njezine mogućnosti, ali ujedno i prijetnje i patologije. Druga razina generativne umjetne inteligencije predstavlja neosporan kvalitativan skok. Stoga je važno omogućiti shvatiti, razumjeti i regulirati sredstva koja bi u krivim rukama mogla proizvesti negativne scenarije. Kao i svaki drugi plod ljudskoga uma i ruku, ni

³ „Istina će vas osloboditi“ (Iv 8,32). *Fake news i novinarstvo mira. Poruka za LII. svjetski dan sredstava društvene komunikacije*, 2018.

algoritmi nisu neutralni. Stoga je prijeko potrebno djelovati preventivno, predlažući modele etičke regulacije kako bi se zaustavile štetne i diskriminatorne, društveno nepravedne, implikacije sustavâ umjetne inteligencije i kako bi se suprotstavilo njihovoj uporabi za ograničavanje pluralizma, polarizaciju javnog mnijenja ili oblikovanje jednoumlja. Ponavljam, dakle, svoj apel te pozivam „međunarodnu zajednicu na zajednički rad u cilju usvajanja obvezujućeg međunarodnog ugovora kojim će se regulirati razvoj i korištenje umjetne inteligencije u njezinim različitim oblicima“⁴. No, kao i u svakom ljudskom području, regulacija nije dovoljna.

Rasti u čovjekoljubivosti

Pozvani smo zajedno rasti u čovjekoljubivosti i kao čovječanstvo. Izazov koji se pred nas stavlja sastoji se u tome da učinimo kvalitativan skok kako bismo bili na visini one zadaće koju pred nas stavlja kompleksno, multietničko, pluralističko, multireligijsko i multikulturalno društvo. Na nama je zadatak propitkivati se o teorijskom razvoju i praktičnoj uporabi ovih novih komunikacijskih alata, kao i alata za stjecanje znanja. Velike mogućnosti za ostvarenje dobra idu ukorak s opasnostima da se sve pretvori u apstraktnu kalkulaciju koja ljude svodi na podatke, misao na shemu, iskustvo na slučaj, dobro na profit, a prije svega da na kraju negiramo jedincatost svake osobe i njezine povijesti, rastačući konkretnost stvarnosti u niz statističkih podataka.

Digitalna revolucija može nas učiniti slobodnijima, ali do toga sigurno neće doći ako nas zarobi u modele danas poznate kao *echo chamber*. U takvim slučajevima, umjesto širenja informacijskog pluralizma, u opasnosti smo

⁴ *Poruka za LVII. svjetski dan mira*, 1. siječnja 2024., 8.

da se izgubimo u anonimnoj močvari, zadovoljavajući interese tržišta ili onih koji imaju moć u svojim rukama. Neprihvatljivo je da korištenje umjetne inteligencije dovede do anonimnog razmišljanja, prikupljanja neprovjerenih podataka, kolektivnog gubljenja uredničke odgovornosti. Predstavljanje stvarnosti u velikim skupovima podataka (*big data*), koliko god bili korisni za upravljanje strojevima, implicira značajan gubitak istine o stvarima, što predstavlja prepreku međuljudskoj komunikaciji i prijeti ugrozom same ljudskosti.

Informaciju se ne može odvojiti od životnog odnosa: ona podrazumijeva tijelo, postojanje u stvarnosti; zahtijeva umrežavanje ne samo podataka nego i iskustava; zahtijeva lice, pogled, suosjećanje i dijeljenje s drugima.

Mislim na izvješćivanje o ratovima i na onaj *paralelni rat* koji se vodi dezinformacijskim kampanjama. I mislim o tome koliko je izvjestitelja ranjeno ili poginulo na terenu kako bismo mogli vidjeti što su njihove oči vidjele. Jer tek kada iz prve ruke doživimo patnju djece, žena i muškaraca, možemo shvatiti apsurdnost rata.

Korištenje umjetne inteligencije moći će dati pozitivan doprinos na području komunikacija ako se time ne bude obezvrjeđivalo, nego naprotiv podupiralo ulogu novinarstva na tome području; ako se budu vrednovale profesionalnost u komunikaciji, osnažujući odgovornost svakoga komunikatora; ako se svakom čovjeku, koji će biti osposobljen za kritičko vrednovanje, iznova vrati uloga nositelja same komunikacije.

Pitanja za sadašnjost i budućnost

Spontano se, dakle, nameću pitanja: Kako zaštititi profesionalnost i dostojanstvo onih koji rade na komunikacijsko-informacijskom području, kao i korisnika diljem svijeta? Kako zajamčiti interoperabilnost platformi?

Kako postići to da poduzeća koja razvijaju digitalne platforme preuzmu na sebe istu odgovornost za ono što distribuiraju i od čega izvlače profit kao i izdavači tradicionalnih medija? Kako možemo učiniti transparentnijima kriterije na kojima se temelje algoritmi za indeksiranje, deindeksiranje i tražilice, koji su kadri veličati, odnosno izbrisati ljude i mišljenja, povijesti i kulture? Kako zajamčiti transparentnost informacijskih procesa? Što učiniti kako bi autorska prava pisanih zapisa bila vidljiva i kako bi se mogao pratiti put do izvora, razgrćući paravan anonimnosti? Kako jasno pokazati prikazuje li slika ili videozapis kakav stvaran događaj, ili je pak riječ o krivotvorini? Kako spriječiti svođenje izvorâ na jedan jedini, na jedinstvenu algoritamski elaboriranu misao? A kako, s druge strane, promovirati okruženje koje će biti pogodno za očuvanje pluralizma i predstavljanje kompleksnost stvarnosti? Kako taj moćan, skup i energetski krajnje zahtjevan alat možemo učiniti održivim? Kako ga učiniti dostupnim i zemljama u razvoju?

Iz odgovora na ta i druga pitanja shvatit ćemo hoće li umjetna inteligencija na kraju dovesti do nastanka novih kasti temeljenih na informacijskoj dominaciji, iznjedrujući nove oblike iskorištavanja i nejednakosti, ili će, naprotiv, donijeti više jednakosti, promičući točne informacije i promičući svijest o promjeni epohe kojom mi prolazimo, potičući oslušivanje višestrukih potreba ljudi i naroda, u artikuliranom informacijskom i pluralističkom sustavu. S jedne strane vrebâ sablast novog ropstva, a s druge se nazire ostvarenje slobode; s jedne mogućnost da nekolicina uvjetuje razmišljanje svih, a s druge pak mogućnost da svi sudjeluju u procesima oblikovanja mišljenja.

Odgovor nije utvrđen, ovisi o nama i na nama je da ga pružimo. Na samom je čovjeku da odluči hoće li postati hrana za algoritme ili će svoje srce hraniti slobodom, srce

bez kojega se ne može rasti u mudrosti. Ta mudrost sazrijeva učeći iz povijesti i prihvaćanjem ranjivosti. Ona raste u savezu među naraštajima, onih koji prošlost pamte i onih koji imaju viziju budućnosti. Samo u zajednici raste sposobnost razlučivanja, budnog praćenja, sposobnost gledanja stvari počevši od njihova ispunjenja. Kako ne bismo izgubili svoju ljudskost, tražimo Mudrost koja je prije svega postalog (usp. Sir 1,4), koja, ulazeći u čista srca, čini od ljudi Božje prijatelje i proroke (usp. Mudr 7,27): ona će nam pomoći da sustave umjetne inteligencije usmjerimo prema uistinu ljudskoj komunikaciji.

Rim, Sveti Ivan Lateranski, 24. siječnja 2024.

Franjo

Homilija

Draga braćo i sestre,

Danas, na ovu posljednju nedjelju mjeseca rujna, odredbom biskupa Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine, obilježavamo 58. Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija u svim biskupijskim zajednicama u Bosni i Hercegovini. Mi, svećenici, pozvani smo toga dana, posebice u svojim propovijedima i molitvama, pozornost posvetiti nauku Crkve o značenju medija u crkvenom dušobrižništvu i društvenom životu.

Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija utemeljen je prema smjernicama dekreta Drugog vatikanskog sabora *Inter mirifica* o sredstvima društvenih komunikacija koji je potpisan 4. prosinca 1963. godine.

U br. 18. Dekret određuje: „Da bi se djelotvornije jačao mnogoliki apostolat Crkve u sredstvima društvenog saobraćanja, neka se u svim biskupijama svijeta po sudu biskupa svake godine slavi dan kada će se vjernici podučiti o svom dijelu zadatka u toj stvari. Neka se pozovu da mole za tu stvar i dadu prilog u tu svrhu, koji će se potrošiti da se uzdržavaju i promiču ustanove i pothvati koje je Crkva u toj stvari poduzela već prema potrebama čitavog kršćanskog svijeta“.

Bit je, dakle, proslave ovoga dana podučiti vjernike o medijima te ih pozvati da duhovno i materijalno pomognu razne crkvene projekte na tome području.

Prvi Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija proslavljen je 6. svibnja 1967. godine kada je tadašnji papa Pavao VI., 1. svibnja iste godine, objavio prvu poruku za taj dan što je postalo neprekinuta tradicija i

otada se slavi svake godine, a glavni ton daje mu Papina poruka koja uvijek obrađuje aktualnu temu.

Do sada je tako objavljeno 58. ovakvih okružnih pisama, a svako je posvećeno nekoj posebnoj temi. Ove godine papa Franjo pozabavio se temom komunikacije u čast ovog dana u svojoj poruci pod naslovom „Umjetna inteligencija i mudrost srca: prema potpuno ljudskoj komunikaciji“. Sveti Otac ističe potrebu integracije tehnologije s mudrošću i duhovnošću. Potiče nas da pristupimo brzom napretku umjetne inteligencije s duhovnom perspektivom, uzimajući u obzir utjecaj na čovječanstvo i našu sposobnost da ostanemo u potpunosti ljudi.

Njegova poruka također naglašava dubok utjecaj digitalne komunikacije u našem međusobno povezanom svijetu. On priznaje pozitivne aspekte društvenih medija, poput poticanja globalnih veza i olakšavanja dijaloga. Međutim, papa Franjo također ističe hitnu potrebu za odgovornim i etičkim angažmanom ukorijenjenim u istini. U eri u kojoj se dezinformacije brzo šire, on poziva korisnike da provjere informacije prije nego što ih podijele i da teže točnosti u našim online interakcijama.

Sveti Otac nas također podsjeća da svaka osoba ima svoje dostojanstvo. Platforme društvenih medija ponekad mogu postati leglo negativnosti, polarizacije i dehumanizacije. Umjesto toga, on potiče korisnike da se jedni prema drugima odnose s poštovanjem i empatijom. Naše su riječi važne i trebale bi odražavati ljubav i suosjećanje kojima nas je Krist učio.

Papa Franjo zamišlja društvene medije kao alat za izgradnju mostova i sudjelovanje u smislenom dijalogu, tražeći zajednički jezik čak i usred različitih mišljenja. Umjesto produžavanja podjela, trebali bismo koristiti

digitalne platforme za poticanje razumijevanja i istinskih susreta jedinstva.

Dok razmišljamo o Svjetskom danu komunikacija, prihvatimo i tehnološki napredak i mudrost srca, tražeći ravnotežu koja služi općem dobru i potiče istinsku ljudsku povezanost.

Papa je, dakle, zaokupljen umjetnom inteligencijom, o kojoj je već govorio u svojoj poruci za Svjetski dan mira. Tamo je razmišljao o mjestu koje umjetna inteligencija (AI - *artificial intelligence*) ima u vođenju rata i koje bi moglo imati u stvaranju mira. Kao što je to činio u drugim važnim govorima o suvremenim temama, poziva se na teologa s početka 20. stoljeća, Romana Guardinija, koji je inzistirao na tome da na tehnološki razvoj trebamo odgovoriti otvorena srca i pažljivo razmišljati o njihovoj sposobnosti za nanošenje štete ili pomoć drugima.

Papa Franjo inzistira na tome da se umjetna inteligencija mora prvenstveno promatrati kao ljudski, a ne samo tehnološki problem. U to moramo unijeti mudrost srca. Ovo se odnosi na duboko mjesto u našim životima u kojem se misli i osjećaji te naši višestruki odnosi sa svijetom važu i pronalaze problem u izboru i prosudbi. Ljudska inteligencija je više od prikupljanja i korelacije podataka i rješavanja tehničkih problema za što je umjetna inteligencija vrlo korisna. AI je dobar sluga, ali ne može shvatiti ljudski smisao podataka koje prikuplja. Da bismo to učinili, moramo razmisliti o tome kako je koristiti za dobrobit čovječanstva i ne dopustiti da njezino korištenje iskrivi naše odnose s drugima i sa svijetom. Još manje bismo trebali dopusti da bude nekontrolirana.

Umjetna inteligencija veliki je korak na području ljudske tehnologije. Ako se želi dobro koristiti, bit će

potreban veliki rast naše čovječnosti obilježene složenim i skladnim odnosima u društvu.

U konačnici, rast umjetne inteligencije izaziva nas da rastemo u slobodi. Možemo odabrati hoćemo li biti svedeni na algoritme kojima se manipulira za služenje tuđim skrivenim interesima ili ćemo biti razboriti u traženju istine i dobrote kroz ljudsku komunikaciju.

Gledano iz te perspektive, razvoj umjetne inteligencije predstavlja rizik smanjenja ljudskog života, ali i mogućnost da se on unaprijedi. Može nas utopiti u informacijama, predstaviti pristrane prikaze svijeta i učiniti nas skeptičnima u potrazi za istinom. Može se koristiti za manipulaciju kako bi se steklo bogatstvo i učvrstila moć. Međutim, također se može koristiti za rasvjetljavanje našeg svijeta, razjašnjavanje naših odluka, jačanje naše predanosti istini, oslobađanje od manipulacije i izgradnju odnosa koji se ne temelje na moći nego na zauzetosti za opće dobro.

U svom prikazu umjetne inteligencije papa Franjo nas potiče da cijenimo svoju ljudskost i s povjerenjem preuzmemo vlasništvo nad alatima koje izrađujemo za poboljšanje naših života, a ne za naše porobljavanje.

Pred nama je novi način komuniciranja koji kao da se želi natjecati s ljudskim i postavlja nam pitanja na etičkoj razini o čemu govori i sam papa Franjo u svojoj poruci. Pred nama su teški izazovi koji nas ne smiju obeshrabriti, niti učiniti da se osjećamo izvan igre, sigurni da će nam Duh Sveti pomoći u razlučivanju da ne izgubimo ljudskost, tražeći Mudrost koja je ispred svega i također će pomoći uskladiti sustave umjetne inteligencije s potpuno ljudskom komunikacijom (iz Papine poruke). „Samo trebamo otići, poput apostola, i propovijedati posvuda svim sredstvima koja poštuju čovječnost, govoreći i pišući o svemu na kršćanski način“.

O prilikama i opasnostima Papa je upozorio da se od strojeva ne može očekivati mudrost. Nije ljudski zamijeniti radnu snagu strojem zvanim „umjetna inteligencija“ koji ne razmišlja, ne traži novosti, ne može vršiti provjere, ne upoznaje ljude i ne shvaća nijanse snova, nadanja, želja i osjećaja odnosa, upravo ljudskih.

„Što je čovjek, koja je njegova specifičnost i kakva će biti budućnost naše vrste, *homo sapiensa*, u eri umjetne inteligencije? Kako možemo ostati potpuno ljudi i pozitivno voditi kulturnu transformaciju koja je u tijeku?“.

Od srca

Citirajući talijanskog teologa i pisca Romana Guardinija koji u svojim *Pismima s jezera Como* kaže: „Istina je da smo suočeni s problemima tehničke, znanstvene i političke prirode; ali ne mogu se riješiti ako ne krenemo od čovjeka“, Papa naznačuje proces promišljanja koji „može započeti samo od ljudskog srca“, jer „samo opremiti se duhovnim, ponovnim otkrivanjem mudrosti srcu, da ćemo moći čitati i tumačiti novost našeg vremena i ponovno otkriti put potpuno ljudske komunikacije“.

Nastavljajući teme prethodnih Dana – „slušati uhom srca“ i „govoriti srcem“ – podsjetio je potom na biblijsko značenje srca „sjedište slobode i najvažnijih životnih odluka“, „simbol cjelovitost, jedinstvo“ i „nadasve nutarnje mjesto susreta s Bogom“ i stoga mudrosti srca: „ove kreposti koja nam omogućuje satkati cjelinu i dijelove, odluke i njihove posljedice, visine i krhkosti, prošlost i budućnost, ja i mi“.

Prilika i opasnost

Vraćajući koncept mudrosti u tehnološki svijet, on otvoreno kaže: „Ne možemo zahtijevati tu mudrost od strojeva“ i, iako priznaje „neizmjereno veći kapacitet od ljudi da pohranjuju podatke i međusobno ih povezuju“,

primjećuje da riječ „inteligencija“ je pogrešna i da, umjesto da zahtijevamo od strojeva da izgledaju kao ljudi, moramo „probuditi čovjeka iz hipnoze u koju pada zbog svoje iluzije svemoći, vjerujući da je potpuno autonoman i samoreferentan subjekt, odvojen od svih društvenih veza i zaboravan na svoju kreaturalnost“.

Stoga je srce ono koje čini razliku u korištenju tehnologija i sustava: „prema orijentaciji srca. Sve u ljudskim rukama postaje prilika ili prijetnja. Samo njegovo tijelo, stvoreno da bude mjesto komunikacije i zajedništva, može postati sredstvo agresije. Isto tako, svako tehničko proširenje čovjeka može biti instrument služenja s ljubavlju ili neprijateljske dominacije“.

Potom se prisjeća problema povezanih s dezinformacijama – od lažnih vijesti, dubokih krivotvorina, do stvaranja i širenja lažnih slika koje se čine savršeno uvjerljivima, kojima je i sam bio subjekt, do drugih izmjena i simulacija stvarnosti – i, dok prepoznajući napredak nove granice generativne inteligencije, upozorava na rizike i moguće patologije te na važnost „razumijevanja, poznavanja i reguliranja alata koji bi, između loših ruku, mogli otvoriti negativne scenarije“, jer „kao i sve što dolazi iz uma i ruke čovjeka, algoritmi također nisu neutralni“.

Stoga podsjeća na potrebu preventivnog djelovanja i uspostavljanja etičke regulative – za što ponovno poziva međunarodnu zajednicu – kako bi se „ograničile štetne i diskriminirajuće, društveno nepravedne implikacije sustava umjetne inteligencije i suprotstavilo njihovoj uporabi u smanjenje pluralizma, polarizacija javnog mnijenja ili konstrukcija jedne misli“.

Rastući u čovječanstvu

„Pozvani smo rasti zajedno, u čovječanstvu i kao čovječanstvo“: to je „kvalitativni skok“, izazov koji Papa

identificira kako bismo dorasli „složenom, multietničkom, pluralističkom, multikulturalnom društvu“.

Rastući u čovječanstvu

„Pozvani smo rasti zajedno, u čovječanstvu i kao čovječanstvo“: to je „kvalitativni skok“, izazov koji Papa identificira kako bismo dorasli „složenom, multietničkom, pluralističkom, multireligijskom i multikulturalnom društvu“. Pred velikim mogućnostima dobra povezanog s umjetnom inteligencijom, zapravo postoji rizik od „datatizacije“ ljudi i stvarnosti, svedenih na statističke izračune.

Pitanja za danas i sutra

Na kraju, papa Franjo ostavlja neka pitanja, koja su koliko spontana toliko i pokazatelji pravih kritičkih pitanja koja se postavljaju u različitim profesionalnim područjima vezanim uz komunikaciju, informiranje, izdavaštvo, dokumentiranje i prijenos znanja te slobodno izražavanje misli – Kako možemo spriječiti izvore svesti na jednu, algoritamski razvijenu misao? A kako, s druge strane, promovirati okruženje koje čuva pluralizam i predstavlja kompleksnost stvarnosti? – ali i značajna ekonomska pitanja: kako ovaj moćan, skup i iznimno energetski intenzivan alat učiniti održivim? Kako ga možemo učiniti dostupnim i zemljama u razvoju?

„Odgovor nije napisan, ovisi o nama. Na čovjeku je da odluči hoće li postati hrana za algoritme ili će vlastito srce hraniti slobodom bez koje ne rastemo u mudrosti“, zaključio je Papa pozivajući na ljudsku odgovornost i na slobodno korištenje vlastitih sposobnosti da „hrani“ srce.

(Predložak homilije napisao je vlč. Žarko Vladislav Ošap)

Molitva vjernika

Oče Nebeski! Služiti u medijima znači služiti Tebi i ljudima. Krhki smo i slabi. Zato molimo Tvoju pomoć:

1. Danas nam se nude bezbrojni ali i novi načini komunikacije. Daj nam mudrost srca koja će nam pomoći da otkrijemo put do komunikacije koja će biti u punini ljudska u skladu s Tvojim božanskim naumom spasenja, molimo te!

2. Pluralizam mišljenja i različita tumačenja su pozitivna stvarnost. Molimo Te, da nas ove činjenice ne vode ka relativizmu same istine nego još većem traženju Tebe, molimo te!

3. Iza javnog mnijenja često se krije nečije jednoumlje. Sačuvaj nam slobodu i hrabrost duha kako bismo riječju služili istinskom dobru ljudskog roda u skladu s Tvojim zakonima, molimo te!

4. Pozvani smo biti i rasti zajedno. Osnaži nam misao i duh da se na tom putu riječju i perom međusobno dopunjujemo i obogaćujemo obasjani Tvojom božanskom riječju i prosvijetljeni Duhom Svetim, molimo te!

5. Postoje istiniti sudovi i istiniti događaji. No postoji i Osoba koja za sebe reče da je Put, Istina i Život. Da toj Istini u konačnici vode svaka naša riječ i slika, molimo te!

6. Samo istina oslobađa. Molimo Te da se djelatnici u medijima klone svake manipulacije i instrumentalizacije, molimo te!

7. Sve što živi i radi treba Tvoj blagoslov. Duhom mudrosti ispuni sve djelatnike u medijima a pokojne uvedi u puninu svoje istine, molimo te!

Oče Nebeski! Istina o Tebi i o svijetu mnogima je još uvijek nepoznata. Po svome Sinu i u svome Duhu vodi sve ka punini istine, Ti koji živiš i kraljuješ u vijeke vjekova. Amen!

(Predložak Molitve vjernika napisao je p. Mato Anić)

Mediji na putu pastoralnog obraćenja zajednice

Piše: Josip Vajdner

Nije nikakva tajna da je Katolička Crkva tijekom svoje povijesti često bila predvodnica promjena koje su u pozitivnom smislu usmjerile civilizacijske tokove. O tomu svjedoči i ono što se danas naziva: svijet medija.

Izvršavajući svoje temeljno poslanje naviještanja kraljevstva nebeskoga – koristeći pritom sva dostupna komunikacijska sredstva – davala je i ključni poticaj za unaprjeđenje međuljudskih odnosa prema načelu zapovijedi ljubavi, što se onda izravno očitovalo i u napretku društva u cjelini. Kako bi se to donekle pojnilo dovoljno je promisliti na što bi ličili europski gradovi i na kojoj bi razini ostala kultura – u svom najširem obliku – da nisu dotaknuti rukom Crkve.

U tom smislu, valja podsjetiti kako je prva tiskana knjiga: Biblija, otisnuta na Gutenbergovu stroju, čiji je tisak počeo 1452. (ili 1450.), a završen 1455. ili 1456.

Stoga, uz sve pogrješke koje su se i u tim procesima događali, razvidno je kako se ispravno postupalo uvijek kada se uspjelo „čitati znakove vremena“ te na njih odgovarati ni ishitreno, ali ni zakašnjelo. Odatle je jasno kako se Crkva u svome poslanju uvijek mora oslanjati na bogato iskustvo ukorijenjeno u Svetom pismu, Predaji i nauku otaca te se istovremeno ne smije bojati napraviti vlastitu „inventuru“ i učiniti novi korak. O tomu danas poglavito govori stvarnost medija masovnih komunikacija koji se razvijaju izvanrednim brzinama proširujući granice

toga – kako se papa Benedikt XVI. izrazio – „digitalnog kontinenta“.

Pastoralno obraćenje

Prepoznajući ove postavke, valja se prisjetiti kako je u Crkvi – na osobit način tijekom „običnog“ vremena kroz godinu – uz „kraljevstvo nebesko“, najčešće spominjani pojam „obraćenje“. On označava potrebu zaustaviti se te kroz prizmu Božjih zapovijedi sagledati svoju poziciju na životnoj mapi, odustajući od pravca ukoliko ne vodi ka „nebeskim visinama“.

U novije vrijeme, upravo na ovom tragu, Katolička je Crkva dala niz poticaja koji se mogu primijeniti na cjelokupan njezin život, pa i na poslanje koje ostvaruje putem sredstava društvenih priopćavanja.

Tako je Kongregacija za kler 29. lipnja 2020. objelodanila naputak naslovljen Pastoralno obraćenje. Župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve. Iako se u njemu izravno ne govori o medijima masovne komunikaciji, nedvojbeno je moguće izvući poticaje koji se tiču i ove dimenzije Crkvenoga života, budući da je središnja misao „obraćenja“: misijsko poslanje.

Tako se kaže: „Da bi se Riječ nastavilo naviještati, u kršćanskim zajednicama mora postojati odlučno misijsko opredjeljenje 'koje može sve preobraziti, tako da crkveni običaji, načini na koje se stvari čine, satnice, jezik i sve strukture postanu prikladni kanal za evangelizaciju današnjega svijeta više nego za samoočuvanje“ (br. 5).

Vidljivo je, dakle, kako obraćenje obuhvaća i jezik, a i smisao komunikacija. Poglavitito, jer je „digitalna kultura neizbježno izmijenila shvaćanje prostora, kao i jezik i ponašanja ljudi, posebno kod mlađih naraštaja“. Zato se ističe: „Lako je, k tomu, pretpostaviti kako će kontinuirani

razvoj tehnologije nastaviti mijenjati naš način razmišljanja i razumijevanja samih sebe i društvenoga života. Brzina promjena, nizanje kulturnih modela jednoga za drugim, lakoća kretanja s jednoga mjesta na drugo i brzina komunikacije mijenjaju percepciju prostora i vremena“ (br. 8).

S obzirom na tisućljetno iskustvo upravo se Katolička Crkva ne treba bojati izazova na ovome polju. „Plodni i kreativni susret između evanđelja i kulture dovodi do istinskoga napretka: s jedne strane, Božja Riječ utjelovljuje se u ljudskoj povijesti i tako je obnavlja; a s druge, 'Crkva ... se može obogaćivati i obogaćuje se također razvitkom ljudskoga društvenog života', kako bi dublje proniknula u poslanje koje joj je Krist povjerio i što bolje ga izrazila u vremenu u kojem živi“ (br. 4). Odatle valja imati na umu kako je i papa Franjo „na početku svoje službe podsjetio na važnost kreativnosti, a to znači 'traženja novih putova', odnosno 'traženje putova naviještanja evanđelja“ (br. 1).

Stoga: „Prijeko je potrebno, dakle, sav Božji narod hitno uključiti u zadaću prihvatanja poziva Duha Svetoga da započne proces pomlađivanja lica Crkve“ (br. 10). Jer, „(...) puko ponavljanje radnji koje nemaju utjecaja na život konkretnih ljudi ostaje jalovi pokušaj preživljavanja, koji često nailazi na opću ravnodušnost“ (br. 17).

Prepoznavanje digitalnog okruženja

U toj perspektivi neće biti nikakva novost ako se prepozna kako se u svijetu medija masovnih komunikacija već skoro dva desetljeća naglasak s novina, radija i televizije, prenosi na područje interneta koji ne samo da omogućuje dvostranu komunikaciju – komunikator i recipijent više nisu strogo određeni kao u „starim

medijima“ – nego i potpunu anonimnost te bezgranični prostor kreativnosti.

To je u svome pripremnom dokumentu (Instrumentum laboris) za drugo zasjedanje predviđeno u listopadu 2024., uočila i XVI. opća redovita skupština Biskupske sinode Kako biti sinodalna Crkva u poslanju? kada ističe: „Na kraju, ne možemo zanemariti širenje kulture digitalnog okruženja, posebice među mladima. Radikalno utječe na doživljaj i poimanje prostora i vremena, kao i na način doživljavanja aktivnosti svih vrsta, komunikacije i odnosa, pa čak i vjere. Nije slučajno da Prvo zasjedanje kaže da 'digitalna kultura nije toliko zasebno područje poslanja, koliko ključna dimenzija svjedochanstva Crkve“ (br. 85).

Tako razmišljajući o proširenju mogućnosti sudjelovanja cjelokupnosti vjernika u odnosu na zajedništvo i poslanje u Crkvi te „suodgovornosti svih krštenika, muškaraca i žena, u raznolikosti njihovih karizmi, poziva i službi“, otkriva se „potreba da se sposobnost naviještanja i prenošenja vjere nadopuni metodama i sredstvima primjerenim aktualnom kontekstu“ (br. 12).

Na tom tragu, sjetit ćemo se kako je sveti papa Ivan Pavao II. poticao korištenje interneta bez straha od novoga. Tako u svojoj poruci za Svjetski dan sredstava društvenih priopćavanja 2002. naslovljenoj Internet: novi forum za naviještanje evanđelja veli: „Za Crkvu je virtualni prostor novi svijet koji poziva da se krene u veliku pustolovinu upotrebe njegovih mogućnosti za naviještanje evanđeoske poruke. Taj je izazov u središtu značenja što ga, na početku novog tisućljeća, ima nasljedovanje Krista i njegov nalog: 'Izvezi na pučinu': Duc in altum! (Lk 5,4)“.

To istodobno – prema Isusovu načelu: „Ovo je trebalo činiti, a ono ne zanemariti“ (Lk 11,42) – ne znači kako treba napraviti raskid s cjelokupnim dosadašnjim načinom posredovanja poruke evanđelja putem medija masovne komunikacije.

Primjer iz Njemačke

Na koji se način to praktično može implementirati da se naslutiti iz informacije da 14 (od ukupno 27) njemačkih biskupija (Berlin, Dresden-Meissen, Erfurt, Fulda, Görlitz, Hamburg, Hildesheim, Limburg, Magdeburg, Mainz, München i Freising, Osnabrück, Paderborn i Würzburg) od Uskrsa 2024. zajedno objavljuju jedan, novi zajednički časopis. On je kod pojedinih biskupija zadržao svoje prethodno ime (npr. novine Biskupije Hamburg: Neue KirchenZeitung), a kod nekih dobio novo (npr. Münchner Kirchenzeitung sada su [inne]halten).

Riječ je o najvećem projektu suradnje crkvenih medija u novijoj njemačkoj povijesti. Novi časopis više nije tjednik nego izlazi svaka dva tjedna, s time što ima regionalne priloge. Na taj način – ukрупnjavajući dotadašnje pojedinačne medijske kuće – partneri planiraju smanjiti troškove, a u isto vrijeme nastaviti nuditi kvalitetan proizvod.

Također, praveći ovakve novine, nadaju se „osloboditi kapacitete za više digitalnih ponuda“, što je zapravo i smjer kojim idu komunikacijski tijekovi.

Stanje katoličkih medija u BiH?

Promatrajući situaciju u BiH valja se prisjetiti kako je tijekom procesa 1. sinode Vrhbosanske nadbiskupije uočeno da samo na području ove dijeceze izlazi 19 (16, ovisno o brojanju) printanih izdanja koja su u vlasništvu

Crkve. Izuzevši Katolički tjednik i franjevački mjesečnik Svjetlo riječi te u određenom obliku misijski list Radosna vijest (koji je zajednički projekt BK BiH i HBK-a), uglavnom se može govoriti o periodičnim izdanjima koja nisu prvotno namijenjena vjerničkoj bazi i široj javnosti te kao takvi ne mogu biti ni tretirani u užem smislu riječi kao sredstva društvenih priopćavanja.

Uz ove, na prostoru BK BiH – samo da se zadržimo na najvećima – još su tri mjesečnika: Crkva na kamenu, Naša ognjišta i Glasnik mira.

No, u današnjem vremenu enormnoga protoka informacija na dnevnoj razini te primjera i gibanja u medijskom svijetu, dvojbena je koliko se i mjesečnici uopće mogu svrstati među novinarstvo, nego su više publicistika...

Uz ovo postoje i dvije radiopostaje: Marija i Mir Međugorje; zatim jedna agencija na razini BK-a (KTA) te mnoštvo web-stranica i facebook profila i stranica (samo u Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoji 40-ak web-stranica te 80-ak facebook stranica ili profila) koje u profesionalnom smislu nerijetko ne prelaze „donji prag“.

Nužnost „ukrupnjavanja“

Prepoznajući da je posao katoličkih medija zapravo poslanje koje se ne zadržava na informativnoj nego teži ka formativnoj razini evangeliziranja, razvidno je da se ne mogu baviti trivijalnostima, bestijalnošću i bludništvom – svime onim što danas „prodaje“ medijske sadržaje. Odatle je neminovno da imaju široku „bazu“, tj. ljude koji će ih promovirati i podržavati – koristeći ih (i) kao alat u svakodnevnom pastoralu. Što opet implicira da oni sami trebaju biti na zadovoljavajućoj razini.

Sve ovo, dovoljno alarmira kako je vrijeme krenuti u cjelokupnu reformu na medijskom polju BK BiH. Ona bi, na temelju njemačkoga primjera, mogla ići putem „ukrupnjivanja“ – pravljenja jedne središnje, stvarne a ne samo na papiru, medijske kuće koja bi uključivala sve dosadašnje postojeće segmente (tjednik i mjesečnike, s pripadajućim im medijskim inačicama: portalima, audio i video sadržajem). Sve to s ciljem stvoriti zajednički medij u koji bi svaka pojedina „stvarnost“ dijecezanske i redovničke razine, dala svoj doprinos u ljudstvu i financijama (što nužno ne uključuje istodobno ukidanje bilo kojega mjesečnika). Na tom putu, nužno je kreirati medijsku strategiju: prepoznajući sadašnju poziciju i definirajući cilj kamo se želi doći.

Jedno od rješenja moglo bi smjerati i povezivanju sa sredstvima društvenih priopćavanja u Hrvatskoj biskupskoj konferenciji – opet prema iskustvu iz Njemačke...

U svakom slučaju, nema dvojbe kako je nužno preduhitriti vrijeme i biti odgovorni na ovom toliko važnom području za poslanje Katoličke Crkve. Odvažiti se na takav korak očito upućuje na proces pastoralnoga obraćenja. Hoće li to biti samo nečija nada ili zajednički strateški potez, moći će se u budućnosti odgovoriti. No, kako reče Ivo Andrić u svome cjeloživotnom djelu Znakovi pored puta: „Prevariti se u jednoj velikoj nadi nije sramota. Sama činjenica da je takva nada mogla postojati vrijedi toliko da nije suviše skupo plaćena jednim razočaranjem, pa ma kako teško ono bilo.“

Korištenje umjetne inteligencije moći će dati pozitivan doprinos na području komunikacija ako se time ne bude obezvrjeđivalo, nego naprotiv podupiralo ulogu novinarstva na tome području; ako se budu vrednovale profesionalnost u komunikaciji, osnažujući odgovornost svakoga komunikatora; ako se svakom čovjeku, koji će biti osposobljen za kritičko vrednovanje, iznova vrati uloga nositelja same komunikacije.

*Iz Poruke pape Franje za 58. Svjetski dan
sredstava društvene komunikacije*

Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine

BiH - 71 000 Sarajevo, Kaptol 32
tel./fax.: +387 66 68 67
e-mail: tajnistvo@bkbih.ba
www.bkbih.ba